

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 94 / Olot, abril 2016

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / SOBRE LA HISTÒRIA DE L'ART I LA HISTORIOGRAFIA DELS REPUBLICANISMES

L'exposició *Art a Olot durant la II República, 1931-1939* i la publicació del mateix títol que apareixerà aquest mes pretenen contribuir al coneixement històric, però també poden ser útils per fer-nos preguntes sobre el nostre esdevenir com a societat, sobre el moment present i les perspectives de futur que s'hi apunten.

L'estudi de l'experiència republicana dels anys trenta a Olot va tenir en Jordi Pujula un dels seus puntals i, fins al seu decés, va fer-hi aportacions remarcables; amb Jordi Canal, Antoni Mayans i altres investigadors van tractar els diversos perfils de Joaquim Danés. Després han vingut els treballs de Joan Barnadas, que han ampliat l'àmbit temporal de la recerca, i de Juli Clavijo, sobre la població refugiada durant el conflicte bèl·lic. Més darrerament, han aparegut les obres d'Albert Planas, amb una biografia del polític Antoni Dot, i de Jordi Rubió, al voltant dels qui van abandonar la ciutat i el país arran de la guerra i la revolució. No cal dir que, malgrat aquestes aportacions notables i altres de prou interessants, encara queda molta feina per fer i moltes mancances per resoldre.

La nostra contribució recent sobre l'art i les polítiques artístiques del moment republicà pretén començar a omplir un d'aquests buits. Un buit que no és només local, sinó força general, i que té diverses causes. Per un costat, el món politicoinstitucional hegemònic

s'ha mirat amb cert recel l'experiència republicana, ja que representava una forma de govern antagònica vers tot allò que ha vingut després. I, per l'altre, la historiografia artística s'ha centrat sobretot en personalitats i corrents artístics, i ha deixat més de banda l'estudi de les interrelacions entre el fet estètic i els distints contextos territorials, socials i comunicacionals en què l'art es produeix, es difon i es rep. També cal tenir en compte que, en general, els republicanismes no van generar un art de tendència, a diferència del Noucentisme i de certs corrents revolucionaris, cosa que ha dificultat el seu reconeixement com a objecte historiogràfic. Ara bé, això era l'expressió d'un model cultural que tendia a assumir la pluralitat estètica, l'autonomia de l'art i la llibertat de creació, i no tant una manca de projecte artístic. La idealitat republicana atorgava a la cultura un paper rellevant com a eina formativa i emancipadora, i no privilegiava unes opcions artístiques per sobre d'unes altres. Des d'uns ulls actuals, podríem qüestionar l'excés d'optimisme voluntarista d'alguns d'aquests plantejaments. I és que l'art pot ser un mitjà alliberador, però també una forma d'alienació, i pot servir per a fins opressius. D'altra banda, sembla complicat assolir una societat igualitària, culta i solidària, com vindicaven els republicanismes, sense transformar les estructures socioeconòmiques i les relacions de poder.

Si bé les conclusions de la nostra recerca són difícils de resumir en aquest espai, sí que voldríem remarcar el compromís republicà amb la democratització dels sabers, les arts i les tècniques. I també el manteniment de la ciutat en les dinàmiques artístiques del país, les quals majoritàriament responien a una modernitat entre temperada i conservadora. La idea d'un Olot aïllat i impermeable als canvis, malgrat el pes que hi tenien les opcions continuistes i malgrat l'absència d'opcions de ruptura esteticodeològica, no s'ajusta a la realitat de les coses, sinó que més aviat parlaríem d'una producció artística força plural dins el que eren els models dominants de l'època.

Entre els aspectes més suggestius de la situació socioartística del moment republicà, destacaríem la rellevància del fet autoorganitzatiu i el paper central que jugaven els agents artístics en les iniciatives i les infraestructures culturals de la ciutat i del país. Un rol que avui s'ha desdibuixat i que ha passat a mans d'altres sectors amb uns interessos diferents. O bé, la mala salut de ferro que llavors tenien els mitjans de comunicació locals, amb una premsa molt vinculada a opcions politicoideològiques però que possibilitaven l'exercici de la mirada crítica i la projecció d'una pluralitat de visions. Una situació que es troba a faltar en l'Olot dels darrers anys.

NARCÍS SELLES RIGAT

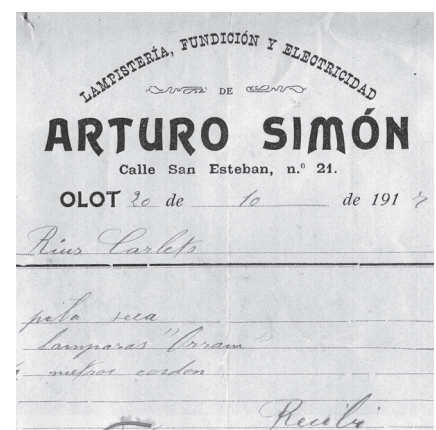
ANIVERSARI / CENT ANYS DE L'EMPRESA ARTURO SIMON, D'OLOT

L'any 1916 Arturo Simon Vivet (Vulpellac, 1887-Olot, 1961) va iniciar la producció d'un portalàmpades de baioneta de la seva invenció. Gràcies a la gran demanda d'aquell producte, escàs en els inicis de l'electrificació de les llars, Simon va convertir el seu petit taller artesanal en una empresa de renom, especialitzada en portalàmpades, interruptors i altres productes elèctrics.

Format com a aprenent a Girona, Arturo Simon s'havia establert a Olot l'any 1906 per treballar com a llauner

en la botiga de can Rigolt, on fabricava aixetes de llautó. Un parell d'anys després, va obrir botiga pròpia al carrer de Sant Esteve i va compartir negoci amb l'electricista Nabor Barnadas. Finalment, pel juny de 1914 es va donar d'alta com a instal·lador de llum elèctrica.

Amb el pas definitiu cap al sector elèctric, l'empresari va obrir fàbrica primer a Olot i després a Barcelona. Actualment, Simon Holding constitueix un grup industrial present arreu del món.





ACGAX. SERVEI D'IMATGES. FOTOS JOSEP M. MURCIÓ PUIG

Després d'una llarga vida, el passat 9 de març ens deixava Antoni Noguera i Massa, expert odontòleg i alhora una persona molt coneguda en el món de les lletres pels nombrosos llibres i articles publicats sobre geografia humana, història i art medieval a casa nostra. Amb ell engruixim la llista de metges i excursionistes amb una vida diletant i dedicada per igual al seu ofici i al món de la història local: des del doctor Joaquim Danés al més recent Jordi Pujiula, passant per Narcís Puigdevall o Ramon Sala i Canadell.

En Noguera (com l'anomenàvem molts) era un historiador autodidacte, enamorat de l'art medieval, especialment aquell concernent al romànic i a les talles de fusta en particular, en les quals concentrà bona part de les seves investigacions. En el número del 17 de març de *La Comarca d'Olot*, Josep Murlà dedicava un extens repàs a la seva vida i obra, amb moltes referències bibliogràfiques i algunes de personals. De fet, els estudis d'en Noguera romandran sempre en la consciència col·lectiva de la historiografia catalana, però potser no tant per la seva erudició –que també–, sinó per una manera particular d'enfocar les investigacions, una manera de treballar directament lligada a la seva manera de ser i que es prodiga poc avui dia. En

Noguera era un d'aquells enamorats del país que el coneixen no només per allò que llegeixen en una biblioteca o al despatx, sinó per haver-lo caminat de dalt a baix, per haver parlat amb la gent i per haver-lo conegut després de suar la pujada als cims més alts i meravellar-se amb el paisatge circumdant. Tant de bo aquest tarannà es prodigués més als centres de recerca oficials! La història no només són llibres i pergamins, tesis o congressos internacionals.

Els humans hem deixat en el nostre entorn moltes coses que no han estat mai escrites: també hem llegat un patrimoni intangible que només les ànimes sensibles poden copsar amb plenitud. L'Antoni Noguera plasmava aquest sentir en els seus treballs, i per això de vegades feia més cas a sensacions i

antigues tradicions orals que no pas a allò que deien els documents, i sovint escrivia més amb el cor que amb la precisió tècnica d'aquell qui pot parlar de l'estructuració d'un monestir del segle XI, però que mai no ha pujat al Bassegoda llegint Marià Vayreda i entenent les rutes dels primers benedictins. Altrament s'aprecien menys les seves obres, com les consagrades a les imatges altmedievales, les nostres valls i el seu esdevenir quotidià, la situació quasi tel·lúrica de les torres de guaita muntanyenques, d'origen romà o més antic, o els vells camins de pelegrinatge i les diferents advocacions i monuments erigits en el seu recorregut.

Les agradables tertúlies de tarda a casa seva, envoltat de llibres i papers en exquisit desordre, alguna passejada informal, les excursions sempre puntuals... de tot plegat en queda un record i una presència amiga, uns ulls menuts i sempre curiosos, un esperit jove malgrat els més de noranta anys d'existència. Més enllà dels seus estudis, el llegat d'en Noguera és sobretot una elegància i una afabilitat dignes d'admiració, una complicitat constant i una humilitat autèntica, la humilitat d'aquells que han solcat –de debò– la terra, les seves pedres i la seva gent.

MIQUEL ÀNGEL FUMANAL PAGÈS

BREVIARI

El dia 9 de març va morir **Antoni Noguera Massa** (Girona, 1921-Barcelona, 2016), odontòleg, excursionista i historiador de l'art. Gran coneixedor del paisatge natural i humà de la Garrotxa, va publicar dos estudis de referència, *Collsacabra* (1965) i *La Comarca d'Olot* (2 vol., 1969-1973), on combinava l'anàlisi geogràfica i històrica d'aquestes dues subcomarques. Gradualment, el seu objecte d'interès es va desplaçar al camp de l'arquitectura i l'escultura romàniques i, especialment, cap al terreny de la iconografia mariana medieval, estudiada profusament en *Les marededéus romàniques* de les terres gironines (1977). En una entrevista que li va fer, l'historiador local Jordi Pujiula va descriure Noguera Massa com un "home primíssim i menut, que contagia vitalitat, tot nervi, i afabilitat, sap transmetre la seva visió profunda i apassionada".

•••

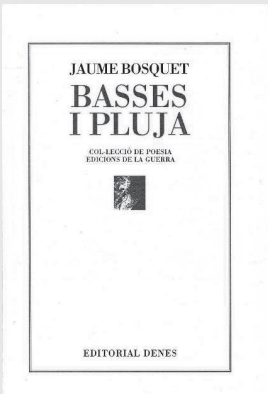
El mes passat **Carles Tenas Monsalvatge** va cedir a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa el *Libro de actas de la sociedad deportiva Sport Club Olotí*, que tenia com a fill de Jaume Tenas Subiràs, membre fundador i vicesecretari de la societat. Aquesta entitat de promoció del *foot-ball*, nascuda a l'entorn del Centre de Catòlics d'Olot, va ser activa entre 1912 i 1915 i va rivalitzar amb un altre club local, l'Olot Deportivo. Durant la presidència d'Antoni Bolòs Vayreda, l'Sport Club Olotí va construir un camp de futbol propi prop del passeig de Barcelona, en un terreny llogat al mas Morató.

•••

El dissabte 9 d'abril tindrà lloc una nova edició del cicle **Itineraris personals**, organitzat per l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa i l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot. En aquesta ocasió, el biòleg Xavier Oliver (Barcelona, 1961) ens explicarà la procedència i la història de diferents arbres de la ciutat. L'itinerari, obert a tothom, s'iniciarà a les 11 del matí al Parc Nou.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

- ÁVILA, Jesús,
La confesión. El médico templario,
Granada: Octaedro, 2016, 352 p.
- BATLLE, Carles,
De la sang dels blaus (Kàrvadan, III), Olot: Alio Collectio, 2016, 635 p.
- BOSQUET, Jaume,
Basses i pluja, Paiporta: Denes, 2016, 65 p.
- 
- CASAS, Miquel,
Truc de festes, Girona: Curbet, 2016, 262 p.
- FORTIS, Manuel,
Ànimes negres, Barcelona: Témenos, 2016, 107 p.
- GALLART, Quim,
Grau 33. Connexió Figueres, Olot: [l'autor], 2016, 262 p.
- HERNÁNDEZ, Gaspar,
No soy de este mundo. El fenómeno Enric Corbera, Barcelona: Ediciones B, 2016, 375 p.
- PLANAGUMÀ, Llorenç; BOLÓS, Xavier de i COROMINAS, Ona,
Els tossols del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, Olot: GeoNat, [2015], 63 p. (Col·lecció Pedres i Cultura; 1).
- RCR Arquitectes,
Papers: Papeles: Papers: RCR Arquitectes, Olot: Bunka Fundació Privada. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2015, 94 p.
Textos de Manuel Guerrero i Josep M. Montaner.
- RCR Arquitectes,
Obra construïda, Madrid: Funda-

ció ICO, 2016, 268 p.
Text de Juan Miguel Hernández León.

ARTICLES

- ÁLVAREZ, Carlos i TRABALON, Fran,
“Llista dels ocells de la Garrotxa, v. 2 (febrer 2013)”, *Annals de la Delegació de la Garrotxa de la Institució Catalana d’Història Natural*, núm. 7, 2015, p. 95-113.
- CAMPOS, Miquel et al.,
“La recuperació de les nàiades auctòctones mitjançant la cria en captivitat”, *Annals de la Delegació de la Garrotxa...*, núm. 7, 2015, p. 55-67.
- CARBONELL, Rafael i VENTURA, Joan,
“Aportacions al coneixement dels ortòpters (Insecta: Orthoptera) de la Garrotxa (Girona) (III)”, *Annals de la Delegació de la Garrotxa...*, núm. 7, 2015, p. 83-94.
- DORCA, Jordi,
“Salvador Reixach. Professor, arxiver, activista”, *Revista de Girona*, núm. 295, març-abril 2016, p. 32-33.
- FEU, Jordi et al.,
“Qué es una escuela verdaderamente democrática?”, *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 465, 2016, p. 90-97.
- FUMANAL, Miquel Àngel,
“La capçalera de Santa Maria (el Salvador) de Borriana: qüestions de model i cronologia”, *Recerca*, núm. 15, 2013, p. 11-31.
- FUMANAL, Miquel Àngel,
“El taller d’Aloi de Montbrai i el sepulcre dels Tous, cavallers i grans mestres de Montesa”, *Recerca*, núm. 16, 2015, p. 79-90.
- GIRONA, Ramon i MERINO, Imma,
“De la Primera Guerra Mundial al presente: historia y memoria, un siglo para la reflexión”, *L’Atalante. Revista de estudios cinematográficos*, núm. 21, 2016, p. 133-164.
- NEBOT, Jordi,
“Notes sobre la distribució dels escorpins *Belisarius xambeui*, *Euscorpium flavicaudis* i *Buthus occitanus* a la Garrotxa”, *Annals de la De-*
- legació de la Garrotxa...*, núm. 7, 2015, p. 69-82.
- OLIVER, Xavier et al.,
“Primeres dades del seguiment de l’única població coneguda a Catalunya de la falguera *Dryopteris remota* (A. Braun ex Döll) Druce”, *Annals de la Delegació de la Garrotxa...*, núm. 7, 2015, p. 17-30.
- OLIVER, Xavier et al.,
“Actuacions de conservació en l’única població coneguda a Catalunya de la falguera *Dryopteris remota* (A. Braun ex Döll) Druce”, *Annals de la Delegació de la Garrotxa...*, núm. 7, 2015, p. 31-40.
- PASTELLS, Josep,
“Pep Collelldemont, capellà en excedència i periodista [entrevista]”, *Revista de Girona*, núm. 295, març-abril 2016, p. 14-19.
- PUJOL, Xavier; OLIVER, Xavier et al.,
“Resultats de les proves de conservació ex situ de la falguera *Dryopteris remota* a Catalunya: assaig de germinació i cultiu”, *Annals de la Delegació de la Garrotxa...*, núm. 7, 2015, p. 41-54.
- SALA, Ester i SALA, Joan,
“Més de trenta anys de l’Ésdansa”, *Revista de Girona*, núm. 295, març-abril 2016, p. 20-25.
- SELLES, Narcís,
“Una modernitat temperada. Art i polítiques artístiques del republicanisme a Olot”, *Revista de Girona*, núm. 295, març-abril 2016, p. 60-63.
- ZAPATA, Jordi,
“Efectes dels relleus volcànics de la Garrotxa sobre el clima local”, *Annals de la Delegació de la Garrotxa...*, núm. 7, 2015, p. 5-17.

TEXTOS ELECTRÒNICS

- PUIG, Miquel,
“Les primeres treballadores conegudes, amb noms i cognoms, del tèxtil olotí (1754)”, *Olot 1700*. [en línia]. 7 de març de 2016. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Aquesta crisi ha acabat amb les caixes d'estalvi. No sabia dir si es un fracàs o una victòria. En part és una bona notícia perquè aquestes institucions varen néixer per la necessitat de donar crèdit als pobres, que no tenien accés a les oficines bancàries i eren víctimes dels usurers. I ara tots som ben acollits als bancs. Però, per altra banda, sap greu que l'única banca pública que teníem hagi hagut de plegar per la incapacitat i l'avarícia dels nostres representants.

Tenir una caixa no va ser fàcil. A les acaballes del mes d'octubre de 1842, en una crònica de les actuacions del general Martín Zurbano en pro dels obrers olotins, el diari *La Verdad* informava que Olot seria la primera població de Catalunya que tindria una caixa d'estalvis, gràcies a la lluita incansables dels treballadors associats: "Envidia tenemos de la feliz población que, en medio de repetidos disturbios en que se ha visto envuelta, se presta a los deseos de su jefe político". Olot era l'enveja dels progressistes barcelonins. "¿Y que se dirá en la primera capital del Principado, dormida en la carrera de las reformas, (...) al contemplar impasible el desarrollo de un pueblo subalterno?". Tot i els bons auguris periodístics, no ens consta que la caixa arribés a funcionar. Una bullanga revolucionària iniciada a Barcelona a principis del mes de novembre, i seguida amb entusiasme a Olot tan bon punt es va saber que el govern estava bombardejant la ciutat de Barcelona des del castell de Montjuïc, va fer decaure totes les millores socials i polítiques aconseguides durant la regència de Baldomero Espartero. També la caixa d'estalvis d'Olot.

El segon intent de crear una caixa d'estalvis olotina data del 1877, just després de l'estrepitós fracàs de la Gloriosa Revolució Democràtica de Setembre de 1868 i de la Primera República. La nounada Asociación de Fomento, que tenia com a objectiu promoure econòmicament la comarca d'Olot, va intentar crear una caixa d'estalvis. "És important pel bé i la moralització que pot introduir en la classe obrera, tan falta de protecció quan és la que més ho necessita". A finals de gener de 1878, l'industrial catalanista Josep Esquena va presentar en públic el reglament de la nova caixa i la *Revista Olotina* va anunciar una inauguració imminent. Però la Caixa d'Olot mai no va obrir les portes per l'oposició dels grans propietaris rurals que eren els que feien de prestadors en aquell moment.

El tercer intent va ser just després de la Setmana Tràgica (1909). Durant mesos, el rector de Sant Esteve, la patronal i l'Ajuntament hi varen donar voltes, però varen acabar descartant la idea de crear una caixa pròpia i varen demanar que la Caja de Pensiones, la Vejez y el Ahorro establís a Olot una sucursal. No tothom ho va veure clar. Dotze industrials, encapçalats per Baldori Descals, varen alertar del perill que una caixa barcelonina s'emportés els estalvis dels olotins a Barcelona i l'activitat econòmica local quedés sense finançament. Gràcies a aquesta protesta es va constituir una comissió de seguiment, formada per representants dels promotors, que va vetllar pel destí dels estalvis dels olotins. Ja ens hauria anat bé que nosaltres fóssim així de primmirats!

HISTÒRIES / CAN MORAT, HABITATGE I BOTIGA D'UN RIC COMERCIANT OLOTÍ

Al març de 1839 mor el comerciant olotí Francesc Morat, que deixa vídua Mariona Estorch, i ho llega tot a la seva filla Marianna, casada amb el també comerciant olotí Josep Reixach. En aquest context, es fa un inventari post mortem de tot el que tenia. Els Morat havien estat tintorers diverses generacions, i abans ja havien fet altres inventaris, com el que comentà Miquel Puig en un article publicat als *Annals* del PEHOC de l'any 2005, on parla d'un altre Francesc Morat, aquest tintorer, que va morir el 1775. Però entre 1775 i 1839 la família Morat s'havia enriquit, aprofitant la puixança d'Olot, i van passar de ser simples tintorers a ser membres del comerç de la vila.

Quan el Francesc que ens ocupa va morir, vivia en una casa adossada del que ara és l'avinguda de l'Onze de Setembre, prop de Can Grau (Consell Comarcal), en el que abans era el carrer Major de la Vila Vella. A més de la casa adossada, que ells anomenaven principal, tenien la contigua, dita *la vella*, que servia de tint i magatzem (no pas per viure), i que és la que feia cantonada entre el pretèrit carrer Major vell i el carreró d'accés a la també desapareguda placeta de Sant Franc. Però, a part del tint, tenien una botiga a la casa principal, quatre telers de mitges, dues terres d'artiga al bosc de Tosca i tres cases més repartides per Olot (una era la que fa cantonada entre els carrers Esgleiers i Macarnau; la segona al carrer de Sant Ferriol; i la tercera al carrer de Sant Miquel). I encara tenien una sisena casa a Camprodon. També tenia representants comercials a Barcelona i Sevilla, dels quals esperava rebre 18.500 pessetes en el moment de morir, guardava unes 3.700 ptes. a casa, i segons els seus comptes diferents particulars i creditors li devien 277.475

ptes. més per préstecs i per compres a la botiga. Fem-nos a la idea que un treballador de l'època potser cobrava unes dues pessetes al dia.

La descripció que el notari Ignasi Sayol va fer de Can Morat s'escau a una família benestant olotina, i contenia béns que denotaven un bon nivell de vida. La casa de planta i tres pisos estava distribuïda en una botiga despatx a la planta baixa amb magatzem annex, el rebedor i la cuina menjador. A la planta noble, hi trobàvem el dormitori principal, la sala d'estar i dos altres dormitoris. També hi havia un porxo i una eixida jardí amb flors i fruiters, i la comuna. Al segon pis encara hi havia un altre dormitori i el celler d'oli i vi. Al tercer, mals endreços, rebost, terrat i un lavabo d'afaitar. També trobem béns singulars com un rellotge de butxaca de plata, un rellotge de sobretaula encapsat en marbre o sis quadres que il·lustraven la història de la novel·la francesa *Paul et Virginie*, de 1788.

Qui anava a comprar a Can Morat a principis del XIX podia adquirir alguns productes tèxtils, l'especialitat tradicional de la família, però també tota mena d'estrils metàl·lics, de cristall o ceràmics per a la cuina i la taula (forquilles, olles, paelles, plats, gots, copes, escumadores, xocolateres...). I, com en tota bona botiga d'abans dels envasos de plàstic, no faltaven diverses balances per pesar tot allò que anava a granel.

El proper cop que passin per l'avinguda de l'Onze de Setembre els proposo que provin d'imaginar-se com devia ser fa dos-cents anys.

ALBERT SERRAMONTMANY



M'agrada, abans de deixar la fageda, travessar la carretera per sota, llegir els missatges críptics d'amor a les parets del túnel soterrani, percebre el pas, sempre precipitat, sempre exagerat, per sobre, dels cotxes i dels camions, també d'alguna moto, gaudir íntimament de l'acció arquitectònica de l'home, de la saviesa de les ments que buiden els espais per omplir-los amb traços de pedra o de ferro, amb línies que delimiten les estances i les actuacions, en aquest moment el faïment d'un home o d'un equip d'homes, l'home que pensa i pensa com distribuir els materials perquè jo arribi a intuir necessàriament que la via de cadascú per aquest laberint que és la vida –amb murs i corredors i finestres al cel– ha de ser una anadura que faci una aportació a la bondat, un afegit a la consciència d'aquesta benignitat, una força més en el bàndol, en l'escamot que des de l'inici lluita i lluita amb el seu oponent, això que he convingut a dir-ne el mal, que s'estén, que sóc jo mateix, que no existeix si no és a dins meu, encara que sovint només el veig més enllà de la pell que m'aïlla de la resta de l'univers palpable i impalpable, regenerant-se contínuament en el meu interior, el mal i el bé, l'un amb l'altre, parella humana pròpiament i única, en un xoc que m'afecta la intimitat, la vitalitat personal, un debatiment des de l'origen, des de la caiguda dels pares, des de l'estigma del germà gran que es fa gran de cop en la mà alçada d'una primera mort violenta i fratricida, una pugna que comença en

aquest ultratge sense redempció, una col·lisió en la qual estic immers, que em concerneix individualment i col·lectiva, que he de fer-me meva, que he de saber a dins meu per tal que amb els actes –amb la creativitat provinent de la font comuna, amb el pensament, amb la consciència de ser un i de ser tots, de ser un i de ser alhora part d'un tot, de ser en els límits del cos i transcendir-los precisament en l'anorreament de l'antagonisme del bé i del mal, en acostar-me als instants d'abans de l'expulsió, d'abans de la poma, d'abans de l'arbre de la ciència, d'abans de l'orgull, d'abans de la primera creació– pugui assemblar-me a l'esforç dels qui han pensat aquest túnel que passa per sota la carretera, que em permet sortir de la fageda, el lloc on la natura m'ha reconciliat amb la natura, i reconciliar-me amb els homes, perquè em sé acollit en el pensament que pensa en la felicitat dels altres, que creu que jo li sóc important, que la rellevància de la contribució, de la novetat artística, de la definició en l'arquitectura, és precisament ser un element més en la contesa a favor dels ingredients de la tendresa, un factor que multiplica les forces de la llum i de l'alegria, que divideix i que intenta exhaurir els braços de la tenebra i de la tristesa, esqueixament constant, estrip impossible, esquinçament inevitable, de la sensibilitat contra el soscaire, de l'amabilitat contra l'esquivesa, de la generositat contra la cobdícia, ara, aquí, dono les gràcies als homes que brillen en la seva feina, en la suor del seu treball, en l'apropament a la veritat i en l'intent de la veritat, més enllà de la bellesa, que fan el miracle d'encabar-se –amb les seves obres plenes d'encant, plenes d'airoisitat, plenes de garridesa– en la meua ànima, per reconfortar-me, per il·luminar-me, per tranquil·litzar-me, per mostrar-me el camí que no hauria d'abandonar mai, que malgrat tot abandono, perquè se m'oblida aquesta bonesa de qui es buida, de qui m'ofereix els seus dons, transvasament miraculós que venç la mort i perpetua, en el prodigi d'anar-se escampant, d'anar-se vessant, l'esperança en l'assoliment final d'un estadi on la pietat sigui la madona triomfant, únic replà al qual vull arribar finalment.

JAUME BOSQUET

ELS NOMS DE LA TERRA / MONAR BUIT

XAVIER PUIGVERT I GURT

Alguns topònims desconcerten perquè apareixen allà on no se'ls espera. Què hi fa el nom de *rec Monar* enmig del pla de les Fonts, terme d'Olot? Actualment, fa la funció de camí elevat que flanqueja els aiguamolls de la Moixina, però va ser concebut per conduir les aigües captades a la falda de Pujou cap al rec de Ravell. Quan va ser? Doncs no n'hi ha memòria, només una primera referència escrita de l'any 1780, on es recorda que havia format part de les propietats del mas Renart des de sempre. Com tampoc no se sap exactament a què respon aquest qualificatiu de “monar”, intrombable en els diccionaris de paraules vives.

Crec que van ser Ramon Martí Castelló, per al Principat, i Sylvie Caucanas, per al Rosselló, els primers historiadors moderns a recuperar la noció que s'amaga darrere “molinar/monar”. Dic “recuperar” conscientment, perquè tant l'un com l'altra la van obtenir de *sieur Du Cange* (1610-1688), l'aplegador del lèxic llatí medieval emprat a França. El savi picard defensava, amb raons documentals, que el mot identificava un lloc apte per construir un molí de moldre gra a partir de la força hidràulica. És a dir, no designava l'edifici, sinó el punt on les condicions (aigua

corrent i pendent òptim) el permetien edificar. La distinció ara ens pot semblar innecessària, però abans tenia una importància cabdal. Construir un molí de farina era un procés llarg i costós i la tria de l'indret marcava l'èxit o el fracàs de la infraestructura. D'aquí ve la importància d'identificar (i reservar-se) els “monars” o llocs aptes que manifestaven els nostres antecessors. Per exemple, en una compravenda de béns efectuada l'any 940 a Sant Jaume de Llierca, ja s'especifica que s'inverteix “in molinis vel in molinaris”. El llatí rudimentari de l'escriptor permet reconèixer les paraules catalanes “molins i molinaris” per designar la màquina ja feta i els llocs on se'n podien fer més amb garanties.

Però, un cop aclarit el vincle hidràulic que li dona una aparença d'antiguitat, encara ens queda trobar sentit a la seva denominació. A la zona on es troba el rec només hi havia un molí, precisament anomenat *el Molí de les Fonts*, una piscifactoria que va substituir fa anys la mòlta de gra per la cria de crancs. Pensava, el rec Monar, discutir-li l'exclusivitat? Si era així, va fracassar: cap casal moliner nou no va ocupar mai el presumpte monar, convertit en un simple desideratum nominal.

EMILI BASSOLS I ISAMAT



Un fil prim de la meua memòria sosté el record de quan em van portar a menjar canelons en un fosc menjador de l'Hotel Montsacopa amb motiu d'una celebració familiar. Era petit, estava en edat escolar, anava al Grup, com llavors li dèiem al Malagrida. La nostra escola no tenia nom de volcà, com l'Escola Bisarques. Li van posar el nom de qui fou el seu promotor. Alguns dissabtes al matí acompanyava el meu oncle Lluís a visitar fàbriques de gènere de punt. Una de les que hi mantenien més tractes era can Ramisa: el seu nom comercial avui és *Tèxtil Volcànic d'Olot*. El 1983, acabada l'ègèbe, vaig continuar els estudis a l'*Institut Montsacopa*. Com que encara no havien obert el *Bar el Volcanet*, al migdia, abans de pujar per les classes de la tarda, aprofitàvem per fer tertúlia a la terrassa del Bar Sport. Per captar l'atenció de les noies de la nostra edat, també fèiem el burro. Parlant de noies, d'aquella època recordo un *agarrao* (*Te esperaré el domingo*, d'en Sisa) a la discoteca Sansburg. Tinc més records del Sansburg que no pas del *Kratter's*, tot i la potent i innovadora propaganda de... *From Olot thinking of you*. Jo no era gaire discotequer, era més de festes i balls de poble. D'*Els Volcànics* no n'havia sentit a parlar, en canvi sí que havia coincidit amb el *Grup Lava*. Després de dos exilis consecutius, un d'universitari a Barcelona, voluntari, i un altre de militar a Lleida, obligatori, vaig tornar a Olot. La sort de ser en el lloc just en el moment adequat em va per-

metre començar a treballar, el 1990, al *Casal dels Volcans*, que no és ben bé el mateix que el *Museu dels Volcans* ni crec que s'assembla al futur *Parc dels Volcans*, entre altres coses perquè encara ningú no sap ben bé com serà. El 1991 vaig poder viure en directe l'aturada definitiva de les extraccions de gredes del Croscat que havia començat l'empresa *Lavas para la Construcción, SA*, a finals dels seixanta. Els meus fills, que no han vist mai cap camió carregat de greda, no els vam portar a la guarderia d'*El Volcanet*, sinó que vam optar per l'enyorada Escola Bressol. Ara comencen a ser grans i ja em demanen d'anar a veure concerts de la *Greda Street Band* i qualsevol dia d'aquests els veuré participant a *La Volcànica. cat*, la festa de les noves tecnologies de la Garrotxa, o apuntant-se a les activitats de la *Greda, col·lectiu independentista de la Garrotxa*. I pel que a mi respecta, ara, que ja he superat el mig segle d'edat i la metgessa em recomana més exercici físic, penso que ja he fet tard per apuntar-me al *Club Atletisme Olot Terra de Volcans* i que, corrents, no resistiria una *Envolcanada* ni seria capaç de completar la *Volcanolimits* en bicicleta. Vaig molt en cotxe, però he de confessar que no vaig fer gaire bon paper en les proves per renovar el carnet de conduir al *Centre Mèdic Montsacopa*. I penso que bé que es posa un aperitiu a la terrassa del Bar *Rocaneira*, del Parc Nou, o un dels plats dels restaurants de *Cuina Volcànica*, un col·lectiu de gran projecció gastronòmica. Potser quan em jubili em convertiré en bloguer naturalista i demanaré als de *Volcanic Internet* que em donin un cop de mà. Per cert, fa pocs dies, vaig tornar a trepitjar l'espai que havia estat el llòbrec menjador de l'Hotel Montsacopa. S'ha convertit en una sala plena de llum de la *Residència Geriàtrica Montsacopa*, on els avis i les àvies mengen caldo amb fideus i verdures sense sal. Vés a saber si no hi tornaré a menjar canelons per Nadal.

Quan penso en el meu recorregut vital, m'adono que el lèxic volcànic està molt present en la societat olotina. Apareix en moltes empreses i associacions que han escollit aquest valor geològic com a signe d'identitat, com a mostra d'orgull de pertànyer a un territori únic i singular. Que és el seu. Que és el nostre.

LA VIDA S'ESMUNY PELS CARRERS / CARRER FONTANELLA

DOMÈNEC MOLI

Fa alguns mesos el faulista va tenir ocasió de retratar el carrer Fontanella sense cap cotxe aparcats. I no se li va ocórrer res més que ensenyar la foto a uns amics olotins. "Saps quin és aquest carrer?"... "És el Fontanella". "El Fontanella? I els cotxes on són?". Perquè si hi ha un carrer que s'identifica pels automòbils aparcats en un dels laterals és aquest. Aquell dia havia passat un d'aquests monstres sobre rodes que s'estiren com la cresta d'un puput per arranjar desperfectes d'alguna teulada. Això va obligar a deixar buit l'aparcament habitual. Els treballs del modern dinosaure duraren dues hores. Aquest faulista va tenir la fortuna inèdita de trobar-se en aquell carrer a les dues hores i un segon de la facècia. Un segon més tard, va fer la foto; dos segons i el primer cotxe hi aparcava. El carrer Fontanella –dada per als col·leccionistes de foteses– va restar dues hores i quatre segons sense cap cotxe aparcats. En tinc el testimoni gràfic. Aquest fet porta a pensar que aquesta via que uneix l'enllaç de carreteres amb el Fluvià no ha estat arranjada en molts anys. Perquè avui cada actuació en aquest sentit representa eliminar aparcaments per tal d'augmentar la capacitat de les voravies que suporten un trànsit de vianants espectacular(!).

O això és el que dóna a entendre aquest costum curiós que darrerament ha deixat el centre sense allò que s'ha fet ja viral: els pàrquings. Que es pot traduir fàcil i simplificant: menys comerç al centre i més avantatges per a les grans superfícies que proliferen com bolets en una tardor de pluja.

El carrer Fontanella s'ha convertit en un museu de records d'un Olot que tenim a tocar de les nostres espatlles. Sense aprofundir gaire en la memòria, hi trobem vestigis dels temps en què el tèxtil regnava en la indústria. Records d'una foneria que va exportar estàtues per tota la geografia catalana. L'antic escorxador és una esplanada on dormen la migdiada, i fins i tot la nit, molts cotxes. El vell molí de grans d'aresta no se sap què vol ser i mentrestant el seu solar cria herbes a pilons. L'escola reoberta en el local d'una altra que va desaparèixer fa anys, estudis d'arquitectura, un "café Art", una casa d'oració àrab i un centre d'estudis superiors són els substituïts d'aquella notable activitat industrial que un dia visqué aquest carrer. Com a record de la relació entre el riu i la ciutat, gran part de les velles fàbriques guarden, com una medalla al mèrit, el nivell on van arribar les aigües desbocades del Fluvià el 1940 de l'era cristiana.

JAVI PALOMO

Durant aquests dies Olot torna a projectar el seu nom arreu del país. I ho fa mitjançant el Sismògraf (el seu festival de dansa) i l'exposició *Al taller de Josep Clarà*. Guixos d'un escultor irrepertible al Museu Europeu d'Art Modern de Barcelona. Dansa i escultura, moviment i estatisme, dos antagònics per fer present Olot més enllà dels túnels de Bracons. Dos conceptes antagònics. O no? La resposta és en el mateix Clarà, que fa de la dansa un dels elements fonamentals de la seva escultura.

Sempre he imaginat l'escultor Josep Clarà amb un llapis a la mà, frisés per captar els moviments efímers de l'art efímer de la dansa. I és que Clarà va dibuixar ballarines i més ballarines, des d'Àurea de Sarrà fins a Josephine Baker, tot passant per la Pavlova, "La Argentina" o Tórtola Valencia. Però la primera musa de la dansa de Clarà va ser la nord-americana Isadora Duncan.

Des de 1900, Josep Clarà viurà a París, després de passar per l'Escola de Belles Arts de Tolosa, on va arribar l'any 1897. Allà assistirà a l'estudi d'August Rodin i després a l'Acadèmia de Belles Arts. Serà l'any 1902 quan veurà per primer cop la Duncan al Châtelet. La impressió és tal que escriurà: "El ritme de les danses d'Isadora Duncan (...) era com una serpentina sense ruptura, sense rigidesa, plena de dolces ondulacions tal com l'aigua sorgeix del brollador i s'escapa baixant dolçament pels vessants insinuant-se i infiltrant-se pel cos".

A partir d'aquell moment, una de les obsessions de Clarà va ser cisellar



una dona ballant en tota la seva indeterminació. Ho va intentar l'any 1903 amb *Èxtasi* i entre 1910-1913 amb *Ritme*. Per a Clarà, Isadora Duncan representava la renovació basada en la tornada a la natura, un element en què la ballarina s'inspirava molt lliurement per fer les coreografies gregues que extreia de documents arqueològics. Natura i referències clàssiques casaven perfectament amb l'incipient noucentisme de Clarà.

L'escultor no va conèixer la ballarina personalment fins al dia 19 de novembre de 1912. Clarà va descriure aquella trobada en les seves notes: "Dia delectós per mi. En Denis me acompanya a casa la gran Isadora Duncan. Ella mateixa havia manifestat el desig de conèixer. Dins son temple de bellesa estava vestida voluptuosament a gessada damunt un gran divan prop d'una tauleta plena de dolços delectoses. Ha volgut complaurem. Ha ballat per mi, i sols ab en Denis y ella hem passat tan llarga estona que la noció del temps ja no existia per mi. He sentit fondes emocions d'art infinit". Fou així com s'inicià una intensa relació d'amistat entre l'escultor i la ballarina, potser més per a l'escultor que per a la ballarina. Clarà va dibuixar Isadora incansablement i va parlar d'ella sovint en les seves anotacions. En l'autobiografia d'Isadora, en canvi, Clarà no és mai esmentat.

El 14 de setembre de 1927, Isadora Duncan va morir, a Niça, escanyada pel seu propi xal que es va enredar en la roda del descapotable que conduïa a tota velocitat el seu darrer amant per la cornisa (*la corniche*) de la Costa Brava. Només tenia 49 anys.

En el número del mes de desembre d'aquell any, la revista *D'Ací i D'Allà*, on tants olotins hi eren presents (Francesc i Raimon Vayreda, Xavier Nogués, etc.), va reproduir el dibuix de Clarà que il·lustra aquesta columna, per donar notícia de la mort de la ballarina enamorada de Grècia.

Poc resta ja d'aquella apassionada relació artística entre l'escultor i la ballarina, entre l'escultura i la dansa. Poc o molt, perquè, potser sense saber-ho, avui Olot torna a entrelaçar dansa i escultura, Sismògraf i Clarà al Museu Europeu d'Art Modern de Barcelona. I és que, tot i que a voltes ens hi encaparrarem, no hi ha temps que no torni.

El passat 5 de març, l'historiador Albert Serramontmany i Hugas (Banyoles, 1986) va dipositar a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa un **exemplar de la tesi doctoral** que va defensar el mes de febrer a la Universitat de Girona. El treball acadèmic du per títol *Nivells de vida, dinàmiques socials i canvi històric. L'àrea de Besalú, 1750-1850*, i és un estudi de cas regional que utilitza la informació de la Comptadoria d'Hipoteques de Besalú, conservada a l'Arxiu Comarcal, per analitzar l'organització econòmica i les condicions de vida en aquesta àrea geogràfica.

•••

El divendres 29 d'abril, a les 7 de la tarda, a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, tindrà lloc la presentació del llibre **Art a Olot durant la Segona República, 1931-1939**, de Narcís Selles Rigat. El llibre, resultat de la Beca de Ciències Humanes i Socials Ernest Lluch, que l'autor va guanyar l'any 2013, analitza els lligams i els republicanismes durant els anys de la Segona República a Olot, tractant el fenomen artístic en relació amb els processos polítics, socials i culturals que s'hi van viure, així com els seus vincles i interaccions amb línies de força que depassaven les dinàmiques estrictament locals. Aquest llibre, coeditat per l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, és alhora el número sis de la revista *Estudis Històrics de la Garrotxa*.

•••

Coincidint amb l'edició del llibre de Narcís Selles esmentat més amunt, la Vitrina del Mes d'abril de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa està dedicada a la **premsa republicana a Olot** i als seus antecedents. S'hi podrà veure una selecció d'exemplars de la premsa política (*Acció Ciutadana, La Ciutat d'Olot, Esquerra, Gasetta d'Olot*), cultural (*Oreig*), humorística (*El Despertador, L'Oncle Joan, Pessigolles, El Bombo, La Banda de l'Empastre, La Llufa*) i escolar (*Germanor*) d'aquests anys.



Quim Roca Malament

Sense apartar la mirada de la pantalla, puc distingir una iaia que ve de mercat. Amb els anys, la meua visió perimetral s'ha anat acostumant a reconèixer l'avanç lleuger i lineal d'un ciclista però també a detectar el trontoll pausat i feixuc d'una persona gran que arrossega el carro de la verdura. Sóc arquitecte i tinc el meu lloc de treball encaixat en un finestral d'un dels entresòls de la plaça Clarà. La pantalla del meu ordinador està situada al centre de la finestra, però pel contorn sempre se m'hi escapa la vista.

Des de la meua taula els arbres em fan de calendari: hi veig passar les estacions; sento el fred del matí en el color de la llum, veig la pluja que pica en els bassiols i percebo el vent en les fulles tremoloses. Per fora el marc de la meua pantalla he vist camells, patges reials, carrosses, comparses estafo-làries... Fins i tot, amics o coneguts passejant que, fins que no me'ls miro, no paren de dir-me adéu des de la vorera interior de la plaça. Com voleu que no se m'hi escapi la vista?

Ja fa molts anys que no salto els boixos per jugar a amagar-me a l'interior de les illetes. Ja fa massa anys que no

baixo les escales de la plaça amb bicicleta. Però encara puc notar l'aigua freda de la font que intenta tocar una carpa avorrida. I encara puc sentir el germà Solà dient-me "Bon dia!" a l'entrada dels Escolapis. Quan era petit i anava a aquest col·legi, creia que de gran podria descansar d'aprendre i dedicar-me a treballar. Avui, treballant a l'altre costat de la plaça, tinc ben clar que mai no deixaré d'aprendre.

La plaça Clarà també és on visc, d'aquí que la consideri el meu jardí a l'altre costat del carrer. Des de la quarta planta d'un dels seus edificis, envejo les vies de fauna dels senglars o de les guineus per travessar les carreteres i moure's lliurement per casa seva: qui les pogués haver!, diu que són verdes... El meu jardí és una illa de pau on els seus habitants viuen i creixen sense fer fressa. En aquest lloc no hi ha gaire pressa; per això ja hi ha les voreres i els carrers. Qui seu en els bancs o creua aquesta illa per dins "li agafa un dolç oblit de tot lo món". Jo ho faig sovint els diumenges: compro el diari al quiosc i el fullejo en un banc a la vora de la font. Travessar la balustrada em reconforta, i fa del diumenge més diumenge. Des del banc estant veig els balustres com els barrots d'una presó externa. Tant darrere d'aquests com en la pantalla del meu ordinador la llibertat la trobo a dins.

Potser ja és hora de tornar-me a ficar de peus a la font i de saltar les escales amb bicicleta. Un dia m'amagaré entre els boixos i no em trobarà ningú! No vull una pantalla més gran per als meus projectes, el que vull és dibuixar un tobogan per damunt del carrer. Sí, sóc feliç en aquest lloc: un món petit de fulles verdes i retalls de cel blau; un claustre a la ciutat amb monges de colors, capitells sense esculpir i converses de mortals; un jardí d'arbres tan alts que si haguessin de jeure necessitarien sortir cap al carrer. Potser és per això que, de tant en tant, me n'allunyo: perquè tinc por que els arbres no em deixin veure la plaça del davant.

ARNAU VERGÉS I TEJERO

ME'N RECORDO / 25

Recordo que vaig arribar a Olot el juny del 1968. Recordo que no coneixíem ningú i i tot l'estiu vam sortir els quatre germans junts. Recordo que vivíem als pisos de la Caixa i anar al centre per la plaça Estrella era tota una aventura. Recordo que alguna vegada havíem reculat abans d'arribar al carrer Vilanova. Recordo que teníem por de no saber tornar a casa. Recordo el primer dia d'escola dels meus germans al Grup: la tornada va ser un campí qui pugui. Recordo que van arribar tard i per separat i que el petit es va perdre. Recordo que per anar a Olot, així en dèiem a casa d'anar al centre, agafàvem el Teibus fins a la plaça Mercat. Recordo que vaig fer el secretariat a l'acadèmia CETYC del Firal i que aquí vaig conèixer la Dolors i la Nuri, les meves primeres amigues a Olot. Recordo que quedàvem cada diumenge a les quatre de la tarda davant de Sant Esteve per anar al cinema. Recordo que abans anàvem a mirar els quadros de les pel·lícules que feien, i

després decidíem quines pel·lícules anàvem a veure. Recordo que a la sortida fèiem volts pel carrer Major i pel Firal fins a les deu en punt. Recordo la por que passava quan tornava de nit a casa pel passeig de Barcelona, sobretot quan feia vent. Recordo que per les Festes del Tura les atraccions s'instal·laven al costat de casa, des del menjador sentíem tot el dia la música. Recordo que acabàvem aprenent-nos els èxits musicals de l'estiu. Recordo la senyoreta Verdagner i la senyoreta Nuri, bibliotecàries de la Casa de Cultura. Recordo les trifulgues que tenia quan m'havia passat el termini per tornar un llibre. Recordo que esperava que algú les distraigués un moment per deixar el llibre sobre el taulell i marxar dissimuladament per no haver de *devenyar la peseta de multa por día de demora*. Recordo moltes botigues que ja fa temps que van tancar. Recordo els magatzems Cayetano Puig, can Tano, l'olor que feia de teles i la vergonya que passava quan la senyora deia que

necessitava la talla *pollita*. Recordo els taulells llarguíssims dels magatzems Guitart, can Nyera. Recordo la botiga de joguines, petita i fosca, del carrer Serra i Ginesta. Recordo que no podia passar sense aturar-me a mirar l'aparador de la llibreria El Trèbol. Recordo que sempre hi havia llibres amb vinyetes de l'Editorial Bruguera. Recordo la precisió amb què tallava els *cortes* de gelat la senyora Rosa de la pastisseria Serrat. Recordo el carro de llaminadures d'en Gelonch a la plaça Clarà: m'era molt difícil passar-hi sense gas-tar una pesseta o cinquanta cèntims. Recordo haver comprat els primers elapés a Ràdio Puig. Recordo, de més gran, els sopars a ca l'Eduardo i a cal Fat i les estades a can Xalegre. Recordo les tardes i vespres a l'Sport: era el punt de trobada amb els amics quan no existien els mòbils i molts encara no teníem telèfon. Recordo tot això i moltes més coses, però sempre recordo que tenia una germana.

CATI MAYANS